

**ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СУТНОСТІ САМОСТІЙНОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН**

У статті теоретично узагальнено психолого-педагогічну сутність самостійної навчальної діяльності студентів у процесі вивчення мистецьких дисциплін. Зазначено певні особливості мистецької творчої діяльності студентів.

Ключові слова: самостійна навчальна діяльність, самостійність, мистецькі дисципліни, творча діяльність.

В статье теоретически обобщается психолого-педагогическая сущность самостоятельной учебной деятельности студентов в процессе изучения дисциплин относящихся к искусству. Указано особенности творческой деятельности, связанной с искусством.

Ключевые слова: самостоятельная учебная деятельность, самостоятельность, дисциплины, относящиеся к искусству, творческая деятельность,

The article reveals general pedagogical and psychological characteristics of independent training activities in the process of learning art disciplines. There is also mentioned some specific of the creative activities related to the art.

Key words: independent training activities, independence, art disciplines, creative activities.

Сучасна система освіти України перебуває на стадії стрімкого оновлення та реформації, що зумовлюється, по-перше, динамікою науково-технічного прогресу, а по-друге – логікою розвитку самої системи освіти. Дедалі підвищується значення самостійності студента у процесі навчальної діяльності, про що свідчать відповідні нормативні документи, та загалом погляд на освіту в Україні через призму Болонського процесу.

Спробуємо здійснити характеристику психолого-педагогічної сутності самостійної навчальної діяльності студентів у процесі вивчення мистецьких дисциплін.

Проблема самостійності у процесі навчання не є нововведенням, вона порушується ще в часи Античності Арістотелем, Демокрітом, Платоном, Сократом та їх послідовниками: Квінтіліаном, Плутархом, Тацитом; у філософських працях Г. Бергсона, Гегеля, Ж. Сартра, М. Гайдегера. Велику увагу питанням самостійної навчальної діяльності приділяли А. Дистервег, Я. Коменський, К. Ушинський. Проблеми, пов'язані з самостійною навчальною діяльністю, нині не втрачають актуальності поміж наукової спільноти, знайшли послідовне висвітлення у теоретичних і методичних розробленнях Н. Бібік, Н. Бороздінова, В. Буряка, Л. Вяткіна, Є. Голанта, Б. Єсіпова, А. Кірсанова, І. Лернера, В. Ляудіс, О. Малихіна, О. Молібога, М. Нікадрова, П. Підкасистого, О. Савченко, М. Скаткіна та багатьох інших учених.

Мета статті. З'ясувати психолого-педагогічну сутність самостійної навчальної діяльності студентів у процесі вивчення мистецьких дисциплін на сучасному етапі розвитку вищої школи.

Технології переважно репродуктивного навчання відходять у минуле за нездатністю реалізувати підготовку спеціаліста, якість якої корелює із актуальним соціальним попитом – фахівця, який буде вирізнятися високою професійністю, тяжінням до постійної актуалізації та оновлення знань, умінь, навичок і, найголовніше, здатністю до новаторської переоцінки стандартів та творчої реалізації досвіду. Дані соціальні вимоги зумовлюють координування педагогічного процесу на користь активної діяльності студента.

Дотепер студент розглядався переважно як об'єкт педагогічного процесу. Сьогодні він починає інтенсивно здобувати статус активного учасника. Перетворення на суб'єкт навчальної діяльності забезпечує студенту певну свободу, можливість відносно самостійно діяти в рамках освітнього процесу. Це дозволяє здійснювати більш ґрунтовну університетську підготовку спеціаліста, який не тільки отримує сукупність знань і знайде їх застосування, а також буде здатен до самонавчання, самооцінки, матиме потреби в самоактуалізації та самовдосконаленні.

Акцентування уваги на самостійній навчальній діяльності дозволяє зробити навчальний процес більш умотивованим, більш творчим, надає студенту можливість пошуку та самореалізації. Крім того, самостійна навчальна діяльність дає найбільш плідні результати оволодіння знаннями, умінь та навичками. А. Дистервег зазначав, що розвиток та освіту неможливо дати або передати, їх треба здобувати своїми силами, власною напругою, зовні можна отримати лише збудження. Інформація засвоюється й запам'ятовується в разі сприйняття на слух – 10%, візуального сприйняття – 50%, якщо студент сприймає інформацію на слух та візуально – 60%, якщо він діє самостійно, адаптуючи теорію на практиці, то він засвоює й запам'ятовує 90% матеріалу [3, с. 121].

У процесі особистісного становлення індивід формує свою природу, привласнює та створює предмети культури, виявляє себе перед самим собою. Сьогодні в педагогіці навіть висловлюється сумнів щодо правомірності терміну «вчити», оскільки можна не вчити, а вчитися. Звідси особистість розуміється як досягнення певного рівня досвіду, розширення знань, сформованості певних якостей, що спонукають до

подальшого життєвого пошуку [5, с. 28].

Виділення проблеми самостійної навчальної діяльності студентів, як одної із центральних в контексті сучасного оновлення освіти, зумовлюється постановкою нових цілей освітнього процесу: формувати не тільки систему універсальних знань, умінь і навичок, але також формувати вміння самостійної навчальної діяльності. Адже вміння організації самостійного навчально-пізнавального процесу є показником зрілості творчої активної особистості.

Аналізуючи різні підходи до тлумачення сутності поняття «самостійна робота», О. Малихін узагальнює, що «самостійна робота розглядається, з одного боку, як різновид діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес, і як основа самоосвіти, поштовх до подальшого підвищення кваліфікації, а з іншого – як система заходів чи педагогічних умов, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю студентів» [4, с. 35].

Самостійна робота студентів тлумачиться вченим як різновид пізнавальної діяльності суб'єктів навчання, спрямованої на загальноосвітню й спеціальну підготовку, керований викладачем [4, с. 64].

Сучасні реалії навчального процесу у вищій школі демонструють надзвичайно низький рівень культури самостійної навчальної діяльності студентів, отже формування готовності до самоосвіти має починатись уже в шкільному віці. Підготовка учнів до самоосвіти не пов'язується з якимись одиничними спеціальними прийомами, а визначається всією спрямованістю процесу освіти. Якщо навчання – це пізнання під керівництвом учителя, то в процесі самоосвіти процесом пізнання управляє сам учень. Згідно з цим, формування готовності до самоосвіти має йти в напрямку постійного накопичення самоуправлінських функцій школяра, за якого він буде не стільки об'єктом, а активним суб'єктом своєї освіти, взаємодіючи з учителем у визначенні своїх освітніх задач, прийомів, пізнавальних дій [2, с. 4].

Однією з найважливіших умов, що спонукають студентів самостійно здійснювати свою навчальну діяльність, є мотивація, інтерес і потреба у пізнанні. Як зазначав С. Архангельський: «Навчальна інформація найбільш активно сприймається, коли студенти мають потребу в її сприйнятті [1, с. 218]... Суттєво важливо, щоб мотиви навчання взаємодіяли з активним інтересом до того, що вивчається, мали в основі пізнавальну потребу» [1, с. 219].

А. Громцева викоремлює декілька груп мотивів самоосвітньої діяльності, що пов'язані з потребою особистості в самовдосконаленні, розвитку своїх здібностей, загальним розвитком самосвідомості, потребою визначити своє місце в житті та з власне самим пізнавальним процесом. Усі групи мотивів взаємопов'язані між собою [1, с. 14 – 15]. Визначальною у процесі навчання у вищій школі стає соціальна зумовленість мотиваційної сфери, що пов'язується з формуванням життєвих орієнтирів особистості, у цей час виникає потреба в самоосвітній діяльності.

Навчання у вищій школі є водночас дидактичним і психологічним процесом. Психологічний підхід до навчання дозволяє вірно оцінювати факти навчальної діяльності, давати їм правильне тлумачення, спрямовувати в раціональному руслі діяльність студентів.

Вік 17-23 роки є найбільш плідним для формування знань, умінь, навичок, наукового та професійного розвитку. У цьому віці активно розвиваються всі психічні властивості, виявляється творча обдарованість [1, с. 217].

Ідеться про такі характеристики студентського віку як збільшення працездатності, динаміки активної діяльності, продуктивності, коли підвищується рівень спостережливості та загальна культура спостереження, потяг до свого творчого вияву та самоствердженню, активний інтерес до нового прогресивного, прагнення до вияву себе у складних життєвих ситуаціях, характерне прагнення до незалежності, самостійності, можна розглядати сприятливими умовами для формування у студентів умінь і навичок самостійної навчальної діяльності.

Самостійна робота студентів у галузі мистецької освіти завжди відрізнялась своєрідністю й особливим практичним значенням. О. Рудницька зазначала, що в мистецькій освіті завжди відбувається взаємопроникнення знань і продуктивної активності, оскільки жодну інформацію в галузі мистецтва не можна розкрити без залучення людини до самостійної художньої діяльності, усі види якої стимулюють вияви фантазії, образного мислення. Наявність творчого елемента забезпечує взаємозв'язок педагогічних впливів і саморозвитку людини, що є важливою умовою становлення критичності її мислення, потреби постійного оновлення знань, здатності до самоорганізації та самовираження [5, с. 27].

За А. Маслоу, саме мистецька освіта допомагає людині якомога повніше розкрити свій потенціал, таланти, здібності, сприяє її самоактуалізації [5, с. 25].

Постановка самостійної навчальної діяльності в центр уваги мистецького освітнього процесу обумовлює проблему – навчити студента самостійно знаходити раціональні шляхи отримання, обробки інформації та використання знань на практиці, оптимально організовувати процес самоосвіти з використанням дієвих засобів творчого навчання, спрямованого, перш за все, на мистецтво.

Самостійна робота повинна здійснюватися студентами як пізнавальна діяльність, перетворюючись на засіб формування таких особистісних якостей, як самостійність, активність, творче ставлення до інформації тощо [4, с. 37].

З огляду на те, що мистецький інформаційний простір зазнає постійного оновлення та швидких змін, сучасний фахівець сфери мистецтва повинен уміти не тільки обробляти, але й створювати нові знання. Це зумовлює одну з найактуальніших проблем сучасної вищої школи – орієнтацію навчального процесу на активну самостійну роботу студентів, у якій важливою задачею педагога є вияв індивідуальності студента та стимулювання його творчості, що й стане запорукою формування індивідуально-творчих стратегій самостійної навчальної діяльності студентів у процесі вивчення дисциплін мистецького циклу.

Відносно результатів аналізу навчальних планів і робочих програм з дисциплін мистецького циклу можна констатувати той факт, що значна кількість годин відводиться на індивідуальну й самостійну роботу студентів. Також як специфіку навчального процесу переважної більшості мистецьких дисциплін варто зазначити домінування завдань для самостійної роботи студентів, у яких творче розв'язання на основі синтезу отриманих знань є головним критерієм оцінки.

Отже, творчу діяльність студентів, у контексті вивчення дисциплін мистецького циклу, можна звести узагальнено до двох основних напрямків – наукового й художнього, що на практиці існують у тісній взаємодії. Проведення аналізу й синтезу інформації на рівні узагальнених, абстрактних понять переплітається з оперуванням конкретно-чуттєвими образами й уявленнями.

Опанування умінь самостійної навчальної діяльності допомагає студентам звільнитись від процесу навчання, коли вони стають залежними від викладача. У свою чергу педагог, формуючи уміння самостійної навчальної діяльності студентів, виконує контролюючу та корегувальну функції.

Володіння навичками самостійної навчальної діяльності може значно полегшити процес вивчення мистецьких дисциплін, підвищити мотивацію до ініціативного випереджального навчання, дозволить швидше адаптуватися до динаміки соціальних змін у процесі майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы : учеб.-метод. пособие /Сергей Иванович Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.
2. Громцева А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию : учебн. пособие по спецкурсу для студентов пед. Ин-тов / Ангелина Константиновна Громцева. – М. : Просвещение, 1983. – 144 с.
3. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения /Адольф Дистервег. – М., 1965. – 290 с
4. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія / Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. – 307 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : [навч. посібн.] / Оксана Петрівна Рудницька. – К. :Вища школа, 2002. – 270 с.